INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIGA ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN O'QUVCHILARNI MOSLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Qodirova Feruza Usmanovna
Maxsus pedagogika kafedrasi mudiri, professor; CHDPU, Chirchiq, O'zbekiston
+998946532320 feruzausmon@mail.ru
Ubadullayeva Xaytbiybi Suleyman qizi
Magistr, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston
+998913951905 ubaydullaevaxaytbiybi@gmail.com

Annotatsiya Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim muhitida eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarni pedagogik va texnologik jihatdan moslashtirishning zamonaviy yondashuvlari o'rganildi. Tadqiqotda zamonaviy pedagogik strategiyalar, vizual va multimodal vositalar, shuningdek, raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonidagi samaradorligi tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, individual yondashuv, interaktiv platformalar va adaptiv ta'lim vositalari eshitish qobiliyati zaif bo'lgan o'quvchilarni o'quv jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, eshitish qobiliyati zaif o'quvchilar, pedagogik moslashtirish, raqamli texnologiyalar, adaptiv o'qitish

Аннотация В данной статье изучены современные подходы к адаптации учащихся с нарушениями слуха в условиях инклюзивного образования с педагогической и технологической точек зрения. Исследование анализирует современные педагогические стратегии, визуальные и мультимодальные инструменты, а также эффективность цифровых технологий в образовательном процессе. Результаты исследования показывают, что индивидуальный подход, интерактивные платформы и адаптивные образовательные средства позволяют успешно интегрировать учеников с ослабленным слухом в учебный процесс.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, учащиеся с нарушением слуха, педагогическая адаптация, цифровые технологии, адаптивное обучение

Abstract This article examines modern approaches to adapting students with hearing impairments in inclusive education environments from pedagogical and technological perspectives. The study analyzes contemporary pedagogical strategies, visual and multimodal tools, and the effectiveness of digital technologies in the learning process. Findings indicate that individualized approaches, interactive platforms, and adaptive learning tools enable the successful integration of students with hearing impairments into the educational process.

Keywords: Inclusive education, students with hearing impairments, pedagogical adaptation, digital technologies, adaptive learning

Kirish

Bugungi kunda inklyuziv ta'lim tizimi har bir o'quvchining individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishga qaratilgan muhim pedagogik konsepsiya sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, eshitish qobiliyati zaif bo'lgan o'quvchilarni ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilish masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu o'quvchilarni moslashtirishning samarali usullari pedagogik yondashuvlar, multimodal vositalar va raqamli texnologiyalarning kompleks qo'llanilishiga bog'liq. So'nggi yillarda adaptiv o'qitish

platformalari, interaktiv dasturlar, vizual yordamchilar va ovozli texnologiyalar eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarning o‘qish qobiliyatini oshirishda muhim rol o‘ynamoqda. Shu bilan birga, individual yondashuv, pedagogik diagnostika va texnologik vositalarning integratsiyasi o‘quvchilarning motivatsiyasi, ijtimoiy moslashuvi va bilim darajasini sezilarli darajada yaxshilash imkonini beradi. Tadqiqotning maqsadi – inklyuziv ta’lim sharoitida eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni zamonaviy pedagogik va raqamli vositalar yordamida samarali moslashtirish imkoniyatlarini aniqlashdir.

Adabiyot tahlili va metodologiyasi

Inklyuziv ta’lim sharoitida eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni pedagogik va texnologik jihatdan moslashtirish masalalari so‘nggi yillarda ilmiy-amaliy tadqiqotlarda keng o‘rganilmoqda. Mahalliy olimlar, jumladan, Po‘latova (2020) va Mamatov (2021), inklyuziv ta’lim nazariyasi va amaliyotida individual yondashuvning ahamiyatini ta’kidlashadi. Shuningdek, Qodirova (2019) eshitish qobiliyati zaif bo‘lgan bolalar pedagogikasi bo‘yicha ilmiy asoslarni bayon qilgan bo‘lsa, Raxmonova (2022) zamonaviy texnologiyalarning maxsus pedagogikada qo‘llanilishi va innovatsion metodlar samaradorligini tahlil qilgan. Saidov (2020) esa inklyuziv ta’lim metodikasida adaptiv ta’lim vositalarining ahamiyatiga e’tibor qaratadi.

Xorijiy tadqiqotlar ham bu yo‘nalishga alohida e’tibor qaratgan. Vygotsky (1978) o‘quvchilarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishini nazariy jihatdan asoslab, individual va interaktiv yondashuvning ahamiyatini ta’kidlagan. Shuningdek, UNESCO (2020) va boshqa xalqaro tashkilotlar inklyuziv ta’limda multimodal va raqamli vositalardan foydalanish tajribalarini tavsiya qiladi. Bu tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, eshitish qobiliyati zaif bo‘lgan o‘quvchilarni o‘quv jarayoniga samarali integratsiya qilish uchun pedagogik strategiyalar bilan bir qatorda zamonaviy raqamli texnologiyalarni ham qo‘llash muhimdir.

Metodologik jihatdan tadqiqotda ilmiy bilishning nazariy va empirik usullari asos qilib olindi. Tahlil, sintez, umumlashtirish va solishtirish metodlari orqali mavjud ilmiy adabiyotlar chuqur o‘rganildi. Shuningdek, so‘rovnomalar, kuzatishlar va pedagogik eksperimentlar yordamida eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni moslashtirishning amaliy jihatlari o‘rganildi. Tadqiqotda interaktiv ta’lim platformalari, adaptiv dasturlar, vizual va multimodal vositalar, shuningdek ovozli yordamchilarning samaradorligi alohida yo‘nalish sifatida tahlil qilindi. Bu yondashuvlar orqali individual yondashuvni ta’minlash, o‘quvchilarning bilim darajasini oshirish va motivatsiyasini rag‘batlantirish imkoniyati ilmiy jihatdan asoslab berildi. Natijada, adabiyot tahlili va metodologik yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’limda eshitish qobiliyati zaif bo‘lgan o‘quvchilarni zamonaviy pedagogik strategiyalar va raqamli texnologiyalar yordamida samarali moslashtirish mumkin. Bu esa ularning o‘quv jarayonida ijtimoiy moslashuvi va bilim olish darajasini sezilarli darajada oshiradi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni inklyuziv ta’lim muhitiga moslashtirishning samaradorligini batafsil o‘rganishga imkon berdi. 50 nafar eshitish qobiliyati zaif o‘quvchi ishtirokida o‘tkazilgan pedagogik kuzatuv, interaktiv ta’lim platformalari, vizual va multimodal vositalar hamda adaptiv dasturlar yordamida amalga oshirilgan eksperimentlar natijalari shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash an’anaviy metodlarga nisbatan sezilarli darajada yuqori samaradorlikka ega.

Tahlil natijalariga ko‘ra, o‘quvchilarning bilim darajasi va motivatsiyasi turli ta’lim vositalari bilan ishlash jarayonida farqlanadi. An’anaviy pedagogik yondashuv natijasida

o‘quvchilarning bilim darajasi o‘rtacha 12% o‘sdi, motivatsiyasi esa 15% ga oshdi. Vizual va multimodal vositalar bilan ishlash esa bilim darajasini 28% ga, motivatsiyani 35% ga oshirdi. Shu bilan birga, raqamli interaktiv platformalar yordamida o‘quvchilarning bilim darajasi 42%, motivatsiyasi esa 50% ga oshgani kuzatildi. Bu ko‘rsatkichlar zamonaviy texnologiyalar va multimodal yondashuvlarning o‘quv jarayoniga integratsiyasi orqali samaradorlikni oshirish imkonini beradi.

Ta’lim vositasi	**O‘quvchilar soni**	**Bilim darajasi o‘sishi (%)**	**Motivatsiya darajasi (%)**
An’anaviy pedagogik yondashuv	50	12	15
Vizual va multimodal vositalar	50	28	35
Raqamli interaktiv platformalar	50	42	50

1-jadval. Eshitish qobiliyati zaif bo‘lgan o‘quvchilarda turli ta’lim vositalaridan foydalanish natijalari.

Shuningdek, o‘quvchilarning charchoq darajasi va diqqatni jamlash ko‘rsatkichlari ham tadqiqotda e’tiborga olindi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, an’anaviy yondashuv bilan ishlashda o‘quvchilarning charchoq indeksi o‘rtacha 7,8 ni tashkil qilgan va diqqatni jamlash indeksi 58% bo‘lgan. Vizual va multimodal vositalar bilan ishlash charchoq indeksini 5,2 ga kamaytirgan va diqqatni jamlash indeksini 71% ga oshirgan. Eng samarali natija esa raqamli interaktiv platformalar yordamida kuzatildi: charchoq indeksi 3,9 ga tushgan, diqqatni jamlash indeksi esa 85% ga yetgan. Bu raqamlar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy texnologiyalar o‘quvchilarning psixofiziologik holatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, charchoqni kamaytiradi va konsentratsiyani oshiradi.

Ta’lim vositasi	**Charchoq indeksi (o‘rtacha)**	**Diqqatni jamlash indeksi (%)**
An’anaviy pedagogik yondashuv	7,8	58
Vizual va multimodal vositalar	5,2	71
Raqamli interaktiv platformalar	3,9	85

2-jadval. Eshitish qobiliyati zaif bo‘lgan o‘quvchilarda charchoq va diqqatni jamlash darajasi

Shu bilan birga, eksperiment jarayonida o‘quvchilarning individual o‘quv ehtiyojlariga moslashtirilgan yondashuvlar samaradorligi ham kuzatildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, adaptiv dasturlar va multimodal vositalar yordamida o‘quvchilarning bilimni qabul qilish tezligi, topshiriqlarni bajarish sifati va ijtimoiy moslashuv ko‘rsatkichlari an’anaviy metodlarga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo‘lgan. Shu tariqa, tadqiqot raqamli texnologiyalar va individual pedagogik yondashuvlarni birlashtirish orqali eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarning bilim olish va o‘quv jarayonidagi faoliyatini yaxshilash mumkinligini ilmiy jihatdan tasdiqladi.

Muhokama

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni inklyuziv ta’lim muhitiga moslashtirishda raqamli texnologiyalar va multimodal pedagogik vositalarning integratsiyasi katta ahamiyatga ega. Interaktiv platformalar va vizual yordamchilar yordamida o‘quvchilarning bilim darajasi, motivatsiyasi hamda diqqatni jamlash qobiliyati sezilarli darajada oshadi. Bu esa avvalgi tadqiqotlar natijalari bilan muvofiqdir. Masalan, Norqulova (2023) o‘z tadqiqotida multisensorli metodlar yordamida inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirish mumkinligini qayd etgan. Shu bilan birga, adaptiv dasturlar va elektron o‘quv vositalari o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashgan holda ishlash imkonini beradi, bu esa charchoq darajasini kamaytiradi va topshiriqlarni bajarish sifatini oshiradi.

An’anaviy metodlar bilan ishlash natijasida o‘quvchilarning bilim darajasi va motivatsiyasi nisbatan past bo‘lsa, vizual va multimodal vositalar, shuningdek, raqamli interaktiv platformalardan foydalanish natijasida bu ko‘rsatkichlar sezilarli darajada yaxshilangan. Bu o‘quv jarayonida individual yondashuvning ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Muhokama davomida shuni ta’kidlash kerakki, pedagoglarning texnologiyalarni samarali qo‘llay olishi va o‘quvchilarning psixofiziologik holatini inobatga olishi inklyuziv ta’limdagi muvaffaqiyat omili hisoblanadi.

Eksperiment davomida kuzatilgan charchoq indekslari va diqqatni jamlash darajasi o‘quvchilarning raqamli vositalar bilan ishlash jarayonida sezilarli darajada yaxshilanishini ko‘rsatdi. Bu holat, ilgari olib borilgan tadqiqotlar bilan ham mos keladi va raqamli texnologiyalarning pedagogik jarayonga ijobiy ta’sirini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning bilim olish faoliyati, ijtimoiy moslashuvi va motivatsiyasi faqat texnologiyalarni qo‘llash orqali emas, balki individual pedagogik yondashuv bilan birlashtirilgan holda yaxshilanishi muhim ekanligi aniqlangan. Inklyuziv ta’lim muhitida eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlashda zamonaviy texnologiyalarni pedagogik yondashuv bilan uyg‘unlashtirish, bilim olish samaradorligini oshirish va o‘quvchilarning psixofiziologik holatini yaxshilashda muhim vosita hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, o‘quv jarayonida interaktiv platformalarni, adaptiv dasturlarni, vizual va multimodal vositalarni tizimli va kompleks yondashuv asosida qo‘llash tavsiya etiladi.

Xulosa

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni inklyuziv ta’lim muhitiga samarali moslashtirishda zamonaviy raqamli texnologiyalar va multimodal pedagogik vositalar muhim rol o‘ynaydi. Interaktiv platformalar, adaptiv o‘quv dasturlari, vizual va multimodal vositalar o‘quvchilarning bilim darajasini oshirish, motivatsiyasini kuchaytirish hamda diqqatni jamlash qobiliyatini yaxshilashga xizmat qiladi. Tadqiqot jarayonida kuzatilgan natijalar shuni ko‘rsatdiki, an’anaviy pedagogik metodlar bilan solishtirganda, texnologiyalarni qo‘llash bilim olish jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi va o‘quvchilarning psixofiziologik holatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Individual pedagogik yondashuv va raqamli texnologiyalarni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning charchoq darajasini kamaytirish, topshiriqlarni bajarish sifatini oshirish va ijtimoiy moslashuv ko‘rsatkichlarini yaxshilash imkonini beradi. Bu esa inklyuziv ta’lim muhitida eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarning bilim olish jarayoni va pedagogik yondashuvlar samaradorligini oshirishda ilmiy asoslangan tavsiyalarni shakllantirishga imkon beradi. Tadqiqotning natijalari pedagoglar va ta’lim muassasalari uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, inklyuziv ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni tizimli va kompleks yondashuv asosida

qo‘llash zarurligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda texnologiyalarni tanlash va qo‘llash inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirishning asosiy omili hisoblanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Po‘latova P.M. Maxsus pedagogika. – Chirchiq: Chirchiq davlat pedagogika universiteti nashriyoti, 2020.
2. Mamatov B.S. Inklyuziv ta’lim nazariyasi va amaliyoti. – Chirchiq: ChDPU nashriyoti, 2021.
3. Qodirova D.A. Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar pedagogikasi. – Chirchiq: ChDPU nashriyoti, 2019.
4. Raxmonova M.T. Maxsus pedagogikada innovatsion texnologiyalar. – Chirchiq: ChDPU nashriyoti, 2022.
5. Saidov Sh.R. Inklyuziv ta’lim metodikasi. – Chirchiq: ChDPU nashriyoti, 2020.
6. Yusupova N.K. Maxsus ta’lim metodlari. – Chirchiq: ChDPU nashriyoti, 2018.
7. Norqulova M. Inklyuziv ta’limda multisensorli metodlar qo‘llanilishi. – Toshkent: Maxsus pedagogika va psixologiya, №2, 2023, 30–36.
8. Tashkent State Pedagogical University. Inklyuziv ta’lim metodik qo‘llanmasi. – Toshkent: TSPU nashriyoti, 2022.
9. Vygotsky L.S. Jamiyatda aql: Yuqori psixologik jarayonlarning rivojlanishi. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.